

# CICERÓ: LA CONSTITUCIÓ MIXTA, EL DICTADOR I LA LLEI NATURAL

Ramon ALCOBERRO

No és senzill determinar si Marc Tul·li Ciceró (106- 43 a.n.e.) era un estoic o un escèptic, o fins i tot un autor platonitzant, perquè, de fet, ell és un autor que recull nombroses influències diverses i les sintetitza. Se'l considera eclèctic perquè per a ell, que fa filosofia en llatí i no en grec, l'important és argumentar sobre el probable. Els seus estudiosos no deixen mai de recordar que va traduir el mot grec *'phitanon'* ('allò que persuadeix') per l'adjectiu llatí *'probabile'*, que vol dir tota una altra cosa i que correspon a l'àmbit dels *'negotia'*. Les seves principals obres sobre política són el *De república* i el *De legibus* (del qual tan sols ens resten 3 llibres) i les seves principals aportacions a la teoria política republicana són el concepte de 'constitució mixta' i la defensa de la 'lleï natural'.

Al *De republica*, analitza les característiques principals que constitueixen la 'cosa pública': 'Una república és un afer d'un poble. Però un poble no és qualsevol agregat d'éssers humans reunits de qualsevol manera, sinó una assemblea d'un gran nombre de gent associada segons una convenció des del punt de vista de la justícia i de la participació en el bé comú' (I, 4). Aquesta idea que és la lleï la que fa la república i que la lleï s'ha d'adreçar al bé comú és una de les qüestions essencials del republicanisme.

Però tot i que el govern de la república és cosa natural, Ciceró no es pronuncia sobre la millor forma de govern. Per a ell, el millor règim serà aquell en què regni la saviesa perfecta que pot ser encarnada per molts (l'aristocràcia veritable) o per un sol (la veritable monarquia). Però com que hi ha poques possibilitats que un govern d'aquesta mena es pugui assolir mai, per a Ciceró només una Constitució mixta (ell usa poc el terme 'constitució; s'estima més dir-ne *status rei publicae* – val a dir 'condició estable de la república') pot corregir els defectes propis de les formes simples de govern que són la monarquia, l'aristocràcia i la democràcia. La Constitució de Roma és mixta perquè combina el govern monàrquic (representat pel consolat que cada any exerceixen dos cònsols), l'aristocràcia (representada pel Senat, reservat als *optimates* que han donat mostres de la seva vàlua en el *cursus honorum*) i el democràtic (que s'expressa en els comicis, en que tots els *cives* poden participar en vot per cúria, centúria o tribu, deliberant per triar els magistrats. En aquest punt Ciceró rep influència de l'historiador grec Polibi (205-123 a.n.e.), bon coneixedor de les constitucions romanes perquè formava part del cercle d'Escipió Emilià. De Polibi prové la idea que la millor res pública ha de ser *moderatum et permixtum* (De rep, I, 29) *aequatum et temperatum*. (De rep. I, 45).

És important assenyalar per a Ciceró la Constitució romana no és el fruit d'un pacte o un deliberació sinó una conseqüència de la història i de la tradició. Aquesta és una idea típica del món clàssic (i gens moderna!). La constitució d'un Estat per a Ciceró no es valida mitjançant una apel·lació al vot o al poble sinó a través dels bons resultats que una determinada manera de governar aconsegueix en termes de creació de concòrdia civil. Aquesta és una idea que recollirà posteriorment el republicanisme polític i que encara avui té recorregut conceptual.

Ciceró d'altra banda té un concepte positiu de la dictadura que deriva de la idea que la política es justifica per la concòrdia que es capaç de promoure. Limitar el poder o fragmentar-lo és una bona estratègia per governar. De fet en el poder hi ha tres elements que cal saber barrejar: *Auctoritas* (capacitat d'estar legitimat, que s'assoleix per convenciment, per una bona anomenada social), *Potestas* (poder, capacitat d'imposar-se legalment) i *Imperium* (capacitat disciplinària, la coerció que pot fer un comandant en temps de guerra) han d'anar juntes en un

bon govern. La funció del dictador és la de posar fi als excessos del poble, perquè l'important – finalment, la pedra de toc de l'activitat política – és la *'salus rei publicae'*, la salvació de la unitat política, que s'aconsegueix per la cohesió i estabilitat (*firmitudo*) del govern.

En definitiva, a diferència de les teories gregues sobre el govern just, Ciceró aporta una perspectiva que és alhora realista i institucional. El bon govern republicà per a Ciceró no és el govern just, sinó el que conserva les institucions heretades i la unitat de l'Estat enfront de la constant amenaça de la discòrdia i de la guerra – interna o externa. Convé no oblidar aquesta tesi perquè, amb més o menys matisos, reapareix en bona part en l'obra de Maquiavel. La bona política és la que crea institucions capaces de superar la decadència i la crisi.

Com Polibi, Ciceró creu profundament en la teoria de l'*anaciclosi* (la tesi segons la qual hi ha una roda de governs) i tem especialment el que anomena *oclocràcia* (del grec *oxlos*: la massa, la multitud), val a dir, el fruit de la demagògia; el govern en què la multitud té tot el poder i pot imposar els seus desigs per sobre de la llei, obligant d'aquesta manera el govern a prendre decisions desafortunades. Aquesta és una tesi bàsica en el republicanisme, que fou represa per Jean-Jacques Rousseau (*Contracte Social*, llibre III, cap. 10) per al qual la 'voluntat de tots' és una degeneració de la democràcia – que és la voluntat general, és a dir, una voluntat feta llei. Quan en una manifestació o una vaga un grup de vaguistes fan impossible la vida de tota una comunitat (impedint que hi hagi trens o metros, o sanitat...) llavors no hi ha democràcia (perquè no hi ha llei), sinó oclocràcia, un 'despotisme de la multitud', una tirania del carrer sobre el Parlament.

Ciceró, com el Lel·li del *De republica* accepta la teoria del dret natural com a '*recta ratio*' ('lleï conforme a la natura, comuna a tots els homes, raonable i eterna') –i, de fet, els pensadors medievals la rebran d'ell, a través del pensador cristià Lactanci (240-320 aprox.). Considera que hi ha principis universals i de recta raó en matèria de legislació: 'La lleï veritable és la recta raó d'acord amb la natura; la seva aplicació és universal, és invariable i imperible; imposa el deure pels seus manaments i preveu els fraus per les seves prohibicions' (...) Ni el Senat ni el poble ens poden alliberar de les obligacions que ens imposa' i no tenim necessitat de ningú més que de nosaltres mateixos per tal d'interpretar-la' (III, 33). De fet, aquesta és la tesi del dret natural que al segle XVII desenvolupà Groci.

L'oposició entre lleï natural i positivisme jurídic, però és una forma moderna d'entendre la política i Ciceró no sembla tenir una concepció moralista radical de la política. Com Plató sap que el règim polític perfectament just (basat en un suposat dret ideal) està més enllà de les possibilitats reals dels humans. Tot i que la lleï natural confereix a les normes positives una autoritat impersonal indispensable per a fonamentar el '*ius*' (positiu), correspon al legislador i a l'home polític copsar els límits intrínsecs de l'acció política.